

تبیین شیوه مناسب و مؤثر تدریس

(متناسب با دروس عقیدتی با تأکید بر روش سخنرانی)

دکتر میرهاشم ابراهیم‌زاد یزدانی
عضو هیئت علمی دانشگاه شهید رجایی
و مدیر کل فرهنگی دانشگاه تربیت معلم تهران

مقدمه

براساس نگرش‌های نوین در فرایند یاددهی و یادگیری در مراکز آموزشی باید توجه داشت نوع آموزش و نوع مخاطبین (فراگیران) فناوری آموزش را مشخص می‌نماید. برای مثال در سال ۱۹۷۶ برای تدریس در دانشکده علوم معارف دینی در دانشگاه Jon Hapkingz برای تدریس توسط آقای دکتر Tools Pens که یکی از اساتید دینی محسوب می‌شد برای تدریس از روش مکاشفه دینی برای دانشجویان خود استفاده نمود که دو خصوصیات را در این روش به دست آورد:

۱. ایجاد انگیزش درونی در فراگیران برای درگیر شدن با مسئله یادگیری؛
۲. ایجاد فضای گسترده یادگیری در موقعیت آموزشی (آموزش معنایی برای یادگیری معارف دینی).

براساس یافته‌های آقای پنز در خصوص آموزش معارف دینی ثابت شد که در صورت استفاده از فناوری‌های آموزشی مناسب با توجه به محتوای درس می‌توانیم به اهداف از پیش تعیین شده دست یابیم.

با توجه به تجارب تدریس در دوره‌های مختلف سپاه (آموزش‌های ویژه مربیان عقیدتی و سیاسی سپاه) موارد ذیل لازم به تذکر می‌باشد:

۱. در صورتی که مسئولان سیاستگذاری آموزشی مربیان عقیدتی سیاسی و دیگر موارد بتوانند در ساختار خود جایگاه ویژه‌ای برای کارشناسان فناوری آموزشی (تکنولوژی آموزشی) قرار دهند باعث می‌شود که فرایند برنامه‌ریزی براساس نیازهای واقعی مربیان باشد.

۲. در برنامه‌ریزی‌های کلان مسئولان محترم آموزشی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در صورتی که محتوا و سرفصل‌های آموزش براساس نیازسنجی و بررسی‌های کارشناسی که مورد نیاز واقعی فراگیران باشد انجام گردد می‌توان انتظار به هدف رسیدن این‌گونه آموزش‌ها را داشته باشیم.

۳. در فرایند برنامه‌های اجرایی در حوزه‌های مختلف (در حوزه‌های لشگرها، گردان‌ها و...) در صورتی که براساس سطح تحصیلات و نوع تدریس مخاطبین باشد هم اساتید موفق‌تر عمل خواهند کرد و هم فراگیران آموزشهای بهتر را دریافت خواهند کرد.

۴. در برنامه‌های آموزشی پیش‌بینی شده اگر برای فراگیران ابزارهای دقیق از پیش تعیین شده مثل کامپیوتر و طرح درس فضاهای چند رسانه‌ای، بازدید از مراکز علمی مورد نیاز و غیره پیش‌بینی گردد باعث ماندگاری آموزش و کاربرد بهتر در فراگیران می‌گردد.

با توجه به محتوای روش‌های تدریس در این دوره لازم است به یک شناخت‌شناسی از روش‌های مختلف تدریس پرداخته تا خوانندگان عزیز ضمن آشنایی با این روش‌ها و تطبیق آن با محتوای تدریس خود به بررسی‌های عمیق و مورد نیاز بپردازند.

لازم به تذکر می‌باشد با توجه به نظرسنجی‌های به عمل آمده در کلاس‌های اینجانب از مربیان محترم عقیدتی - سیاسی و درخواست‌های مکرر این عزیزان اولویت اول با روش سخنرانی می‌باشد که در این مقاله به آن می‌پردازیم.

۱. روش سخنرانی

این روش که سابقه‌ای طولانی در نظام‌های آموزشی دارد به ارائه مفاهیم به طور شفاهی از طرف معلم و یادگیری آنها از طریق گوش کردن و یادداشت برداشتن از طرف شاگرد می‌پردازد. در این روش یک نوع یادگیری و رابطه ذهنی بین معلم و شاگرد ایجاد می‌شود.

مراحل اجرای روش سخنرانی

مرحله اول: آمادگی برای سخنرانی

- آمادگی از نظر تجهیزات (آیا در سخنرانی از وسایل آموزشی استفاده خواهد شد؟)

- آمادگی عاطفی (آیا من با آسودگی سخنرانی می‌کنم؟)

- آمادگی از نظر زمان (آیا زمان کافی برای آماده شدن وجود دارد؟)

مرحله دوم: مقدمه سخنرانی

۱. ایجاد رابطه بین معلم و شاگرد

معلم در ابتدای صحبت با دانش‌آموزان گویی بزند. لطیفه‌ای تعریف کند و....

۲. جلب توجه شاگردان:

با فعالیت‌هایی همچون طرح سؤال، بحث و گفت‌وگو، استفاده از وسایل بصری می‌توان به این

مهم دست پیدا کرد. در جلب توجه شاگردان، روایت نکات زیر می‌تواند بسیار مفید باشد:

الف. شناخت علایق و خواسته‌های شاگردان

توجه به عواملی همچون سن، جنس، وضع اجتماعی، اقتصادی و....

ب. ایجاد انگیزش

در فرآیند تدریس، بهتر است به شاگرد گفته شود موضوع مشکل ولی قابل فهم و حل

می‌باشد.

ج. بیان صریح هدفها و نکات مهم سخنرانی

د. استفاده از پیش‌سازمان‌دهنده

ارائه پیش‌سازمان‌دهنده باعث دسته‌بندی اطلاعات و حفظ کردن آنها می‌باشد.

ه. پیش‌آزمون و فعال کردن آگاهی و اطلاعات شاگردان

آزوبل می‌گوید: «یادگرفته‌های قبلی فراگیران مهم‌ترین عامل در یادگیری آنهاست.»

مرحله سوم: متن و محتوای سخنرانی

۱. جامع بودن محتوا:

متن سخنرانی باید تمام اهداف آموزشی را در برداشته باشد. شاگردانی که سخنرانی

معلمانشان جامعیت بیشتری داشته باشد بهتر یاد می‌گیرند.

۲. سازماندهی منطقی محتوا:

اسکینر معتقد است وقتی مواد آموزشی خوب سازماندهی شوند یادگیری آسان‌تر می‌شود

زیرا سازماندهی قدرت درک مفاهیم را افزایش می‌دهد.

۳. استقرار توجه شاگردان در طول ارائه محتوا

الف. تغییر دادن محرک:

تنوع در به‌کارگیری محرکها سبب بالا رفتن انگیزه یادگیری خواهد شد. بین تنوع در حرکات و

حالات چهره معلم و پیشرفت تحصیلی شاگردان، رابطه مستقیم وجود دارد. تغییرات تن

صدا در هنگام صحبت متناسب با موضوع در یادگیری تأثیرگذار است. تحقیقات نشان داده است که رابطه تغییر محرک و پیشرفت تحصیلی در دبستان منفی و در دبیرستان مثبت است. ب. تغییر کانالهای ارتباطی:

با تغییر دادن ارتباط از سمعی به بصری احتمال تغییر مناسب در الگوی رفتاری به وجود می‌آید. بزرگسالان نظام آموزش بصری را بر سمعی ترجیح می‌دهند. (استفاده از اسلاید، نمودار، عکس و سایر رسانه‌های بصری) ج. فعالیت جسمی:

یادگیری باید به صورت فعالانه انجام شود. معلمان می‌توانند روش تدریس خود را با امکان درگیری جسمی و فکری شاگردان در روند یادگیری، غنی‌تر سازند. مثلاً با زنگ تفریحهای کوتاه مدت در بین سخنرانی، تکرار پاسخ شاگردان و استفاده از اسامی در مخاطب قرار دادن آنها، موجب ایجاد توجه بیشتر در فرآیند تدریس شوند. د. استفاده از طنز:

کاربرد طنز در تدریس، میزان توجه و یادگیری شاگردان را افزایش می‌دهد (البته شوخیهایی که مربوط به مطلب تدریس شود). ه. شور و حرارت سخنران:

تحقیقات بیانگر این نکته است که مطالبی که با ذوق و شوق از جانب معلم ارائه شود بیشتر و بهتر یاد گرفته می‌شود. (آهنگ صدا، تغییر حالات چهره، ارتباط چشمی) و. پرسش و پاسخ در حین سخنرانی:

سؤال کردن از شاگردان می‌تواند تأثیرات مطلوب زیر را داشته باشد: تأکید، تمرین، خودآگاهی، توجه، استراحت کوتاه و تکرار. مرحله چهارم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری بعد از اتمام سخنرانی معلم می‌تواند:

الف. از شاگردان بخواهد که بعضی از نکات مهم درس را به خاطر بیاورند یا نظر خود را درباره آنها بگویند.

ب. به سؤالهای شاگردان پاسخ گوید.

ج. نکات مهم و اساسی درس را گوشزد و مرور کند.

در پایان یک جلسه سخنرانی، معلم باید با شاگردان وارد مسائل غیر رسمی شود تا خشکی و یکنواختی درس کاهش یابد و شاگردان در جلسات دیگر با رغبت بیشتر شرکت کنند.

روش سخنرانی، مختص کلاسهای پرجمعیت است. روش بسیار ارزانی است. این روش می‌تواند تا حد زیادی با برنامه معلم تطبیق یابد. با توجه به موقعیتهای زمانی و مکانی و مجموعه تجهیزات، روش سخنرانی بسیار انعطاف‌پذیر است. موقعیت سخنرانی ممکن است سبب تقویت اجتماعی، ذوق زیبایی، علاقه، اعتماد به نفس و کاهش احساس تنهایی شود.

ب) محدودیت روش سخنرانی

در این روش، چون معلم متکلم وحده است شاگردان چندان فعال نیستند. بیشتر از حس شنوایی استفاده می‌شود. قدرت تکلم شاگردان چندان تقویت نمی‌شود. تفاوت‌های فردی در آن منظور می‌گردد. و محدودیت روش سخنرانی بیشتر متعلق به عدم کاربرد صحیح آنهاست. این روش، مستلزم وجود برخی از خصوصیات شخصیتی مانند صدا، روش سخنگویی، روانی سخن، آرامش و نظم و... است.

۲. آموزش به وسیله کامپیوتر

این روش به مانند آموزش برنامه‌ای است با این تفاوت که پیشرفت در مطالعه، در کنترل ماشین است و فقط زمانی که شاگرد در یک مرحله از آموزش موفق شد، اجازه پیشرفت و دریافت مطالب تازه به او داده می‌شود. کامپیوترهای مورد استفاده در آموزش، «ماشین آموزش» نامیده می‌شوند. ماشین‌های آموزشی وسایلی هستند که آموزش را به طریق منظم عرضه می‌کنند، و موجب فعالیت شاگرد و بازخورد فوری و آموزش انفرادی می‌شوند. مشخصات ماشینهای تدریس به طور خلاصه عبارتند از:

۱. پاسخ را فوراً تقویت می‌کند.
۲. شاگرد براساس استعداد و توانایی خود برنامه را دنبال می‌کند.
۳. مفاهیم با یک سیر منطقی در آن تنظیم شده‌اند.
۴. پرسش‌ها به صورت زنجیره‌ای به یکدیگر وابسته‌اند.
۵. شاگرد در صورتی می‌تواند به برنامه ادامه دهد که مراحل قبل را آموخته باشد.
۶. اطلاعات مربوط به جوابهای شاگردان، در آن نگهداری می‌شود.
۷. اطلاعات از طریق غیر کلامی (تصاویر، نمودار و تصاویر متحرک) نیز به شاگردان

ارائه می‌شود.

۸۱. ماشین برخلاف انسان دچار عوارضی مانند بی‌حوصلگی، عصبانیت و ناراحتی نمی‌شود.

۳. مبانی نظری تدریس

در این مبحث، به بررسی مفاهیمی که در زمینه تدریس رایج است می‌پردازیم.

۱. پرورش (Education)

در گذشته به تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش اطلاق می‌شد. امروز معادل فارسی پرورش را به کار می‌برند. پرورش یا تربیت جریانی است منظم و مستمر که هدف آن، هدایت و رشد جسمانی، اجتماعی و اخلاقی یا به طور کلی رشد همه جانبه شخصیت دانش‌آموزان در جهت کسب و درک معارف بشری و هنجارهای اجتماعی مورد پذیرش و کمک به شکوفایی استعداد افراد است. پرورش یک نظام و سیستم است که مجموعه‌ای از عناصر در آن وجود دارد که این مجموعه عناصر برای رسیدن، به یک هدف که همانا رشد و شکوفایی استعدادها است فعالیت می‌کنند.

۲. آموزش (Instruction)

آموزش فعالیتی است هدف‌دار و از پیش تعیین شده که هدف آن فراهم نمودن فرصتها و موقعیتهایی است که امر یادگیری را تسریع می‌کند.

۳. تدریس (Teaching)

تدریس، سلسله‌فعالیت‌های منظم و مرتبی است که از قبل طراحی شده است و هدف آن ایجاد شرایط مطلوب برای تغییر و تسهیل یادگیری توسط فراگیران است. تدریس بدون تعامل معلم و شاگرد بی‌معنی است. تدریس آن فعالیتی است که با حضور معلم در کلاس انجام می‌شود.

۴. تعلیم (Training)

تعلیم به معنای کارآموزی است یعنی فراگیر حرفه یا مهارتی را یاد می‌گیرد. هدف از تعلیم، شکوفایی همه جانبه استعدادها نیست، بلکه نظم‌بخشی به فنون و مهارت‌هایی است که در حرفه‌ای معین به آن نیاز دارد.

دیدگاه‌های مختلف تدریس

۱. نگاه توصیفی:

همان نگاه صنعتی به تدریس است یعنی انتقال دانش و اطلاعات از سوی معلم به دانش‌آموزان. معلم متکلم وحده است و دانش‌آموزان حالت انفعالی دارند. نگاه توصیفی بیشتر در قالب روش سخنرانی می‌گنجد.

۲. نگاه موفقیتی:

تدریس عامل موفقیت است. هر تدریس نتیجه‌اش یادگیری است. یعنی وقتی معلمی می‌گوید: من فلان درس را تدریس می‌کنم باید طی آن فرایند یادگیری هم صورت گرفته باشد.

۳. نگاه ارادی:

نگاهی رفتارگرایانه است. معلم گام‌های آموزش را مشخص می‌کند. هدف‌ها را تعیین می‌کند و به فعالیتها جهت می‌دهد. مثالی ملموس در این باره کارخانه است، در کارخانه طی فرایند تولید و مواد خام تبدیل به یک محصول قابل استفاده می‌شوند. در این جا یادگیری و تدریس یک فرایند است.

۴. نگاه هنجاری:

در این نوع نگاه، همه چیز دید ارزشی دارند به عنوان مثال چه چیزی را باید به دانش‌آموزان آموزش دهیم و از چه روشی استفاده کنیم؟

۵. نگاه علمی:

در این نوع نگاه، مفهوم تدریس، منظم و روشن و دقیق بیان می‌شود و تدریس یعنی مجموعه فعالیت‌های منظم و هدفداری که منجر به تغییر یا یادگیری شاگرد شود. یعنی فعالیتها باید از قبل طراحی و برنامه‌ریزی شده باشند.